

Η πρόκληση επαναπροσδιορισμού του εργασιακού προφίλ στο πλαίσιο της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης

Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
Επικ. Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πατρών
Δημοτικός Σύμβουλος Δήμου Ανδραβίδας Κυλλήνης

Με αφορμή το κάλεσμα της εφημερίδας «Πελοπόννησος» στο 7ο Συνέδριο Περιφερειακής Ανάπτυξης, (Πάτρα, 19 έως 21 Σεπτεμβρίου 2019), για συμμετοχή πολλών εταίρων και παραγόντων της τοπικής, πολιτικής και ακαδημαϊκής κοινότητας, αισιοδοξώ με την παρούσα εισήγηση να αναπτύξω κάποιες σκέψεις που αφορούν στον άξονα της Εκπαίδευσης & Κατάρτισης για την 4η βιομηχανική επανάσταση». Κύριος στόχος μου είναι να δημιουργήσω προβληματισμό και μόνο, στους συμμετέχοντες και σε κάθε ανήσυχο πολίτη.

Εισαγωγή στην προβληματική

Τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει εντυπωσιακές αλλαγές σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής με κυριότερη την τεχνολογική, η οποία συνδέεται με την έλευση της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης.

Η επανάσταση αυτή αναμφισβήτητα έχει ήδη επηρεάσει και θα συνεχίσει να επηρεάζει όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής, επιφέροντας ραγδαίες αλλαγές στον τρόπο ζωής, εργασίας, επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, και λαμβάνοντας υπόψη την ανθρωπιστική προσέγγιση της ανάπτυξης, οι άνθρωποι θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τις κερτημένες γνώσεις και δεξιότητές τους, εμπλουτίζοντάς τες με σωστές και κατάλληλες προκειμένου να μπορέσουν να χειριστούν τις αλλαγές αυτές.

Συγκεκριμένα, ως προς τον εργασιακό χώρο, έρευνα του ΟΟΣΑ (2013) για την απασχόληση και την απασχολησιμότητα καταδεικνύει ότι λόγω των ραγδαίων οικονομικών, τεχνολογικών και δημογραφικών αλλαγών παρατηρούνται σημαντικά κενά δεξιοτήτων, ελλείψεις ή και αναντιστοιχίες, γεγονός που δύναται να επηρεάσει σημαντικά και αρνητικά την παραγωγικότητα αλλά και τη δυνατότητα ενός ατόμου τόσο να βρει μια εργασία όσο και να τη διατηρήσει ή να την εξελίξει. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το ένα τρίτο περίπου των εργαζομένων υπερβαίνει ή δεν έχει τα απαιτούμενα για μια εργασία προσόντα, ενώ το ένα έκτο παρουσιάζει αναντιστοιχία μεταξύ των υφιστάμενων δεξιοτήτων και εκείνων που είναι απαραίτητες για την άσκηση ενός επαγγέλματος.

Πόσο θα ενταθεί το φαινόμενο αυτό;

Πόσο κατάλληλες είναι οι ήδη υπάρχουσες δεξιότητες τόσο των υποψήφιων επαγγελματιών όσο και των εν ενεργεία επαγγελματιών;

Πόσο διάστημα χρειάζεται να μεσολαβήσει προκειμένου να εναρμονιστούν οι αντίστοιχες διεθνείς και εθνικές πολιτικές στο σύγχρονο πλαίσιο και να προβούν στον επαναπροσδιορισμό, την παράδοση και την εφαρμογή των κατάλληλων δεξιοτήτων;

Υπάρχει στρατηγικός σχεδιασμός σε εθνικό επίπεδο που να λαμβάνει υπόψη την ακραία μεταβολή των συνθηκών του νέου εργασιακού περιβάλλοντος;

Είναι κατανοητό στις περιφερειακές αρχές ότι, ως εγγύτερες δομές στον πολίτη, θα κληθούν να διαχειριστούν την μετάβαση στη νέα πραγματικότητα;

Διερευνώντας το παρελθόν διαπιστώνουμε πως ανάλογα με τις εργασιακές απαιτήσεις συνδιαμορφώνονται και οι αντίστοιχες δεξιότητες.

Τεχνολογικές Αλλαγές και Εξελίξεις

Από τη στιγμή που ο Προμηθέας έκλεψε τη φωτιά της γνώσης από τους θεούς του Ολύμπου και την πρόσφερε στην ανθρωπότητα, οι άνθρωποι δεν έχουν σταματήσει να δημιουργούν, να κατασκευάζουν και να καινοτομούν.

Μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα δεν υπήρχε τεχνολογία με την έννοια που χρησιμοποιείται σήμερα. Υπήρχε, ωστόσο, μόνο η τεχνική, ένα σύνολο δηλαδή τεχνών και δεξιοτήτων, οι οποίες μεταδίδονταν από τον τεχνίτη στον μαθητευόμενο (θεσμός μαθητείας).

Το τέλος του 18ου αι. συνδέεται με τη βιομηχανική επανάσταση, όρος που αρχικά χρησιμοποιήθηκε από τον ιστορικό Arnold Toynbee (1889-1975), για να περιγράψει τη συνέβη στην Αγγλία από το 1760 έτος το 1830. Ανάμεσα στους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στην εκδήλωση της επανάστασης ήταν η μετανάστευση και το δημογραφικό. Οι βασικές τεχνολογικές διαστάσεις αυτής της επανάστασης αφορούν στην εμφάνιση του ατμού και τη μηχανοποίηση της παραγωγής, την ανάπτυξη της βιομηχανίας χάλυβα και τη μεγάλη ώθηση στις μεταφορές με τη δημιουργία του (ατμοκίνητου) σιδηρόδρομου και του ατμόπλοιου.

Στη δεύτερη φάση της βιομηχανικής επανάστασης εδραιώνεται ο βιομηχανικός καπιταλισμός. Αφορά κυρίως στην περίοδο 1850-1914 και συνδέεται με τη δημογραφική ανάπτυξη στις δυτικές χώρες, την αστικοποίηση, τις τεχνολογικές προόδους στις συγκοινωνίες και τις επικοινωνίες. Το αστικό τοπίο καθορίζεται από τον σιδηρόδρομο, που δημιουργεί πόλεις εκ του μηδενός, μετατρέπει μικρές πόλεις σε κέντρα βιομηχανικά, πολλαπλασιάζει τους πληθυσμούς των λιμανιών, ενώ μορφές ενέργειας που χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο είναι ο ηλεκτρισμός, το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο. Σιγά σιγά έρχεται η συνειδητοποίηση της εργατικής τάξης όχι μόνο στην Αγγλία αλλά και στην ηπειρωτική Ευρώπη. Αναδύονται νέες ιδεολογίες (μαρξισμός), οι εργάτες ενώνονται κατά των εργοδοτών, διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας. Ως εκ τούτου, θεσμοθετείται η υποχρεωτική και δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ προσιτή γίνεται και η τριτοβάθμια (Γαγανάκης, 1999).

Η τρίτη βιομηχανική επανάσταση ξεκινά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και συνδέεται πρωτίστως με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη βελτιωμένη επικοινωνία και την αύξηση της παραγωγικότητας. Κυρίαρχη μορφή ενέργειας είναι η πυρηνική, ενώ μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει η παραγωγή ηλεκτρικών συσκευών και ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Η ανάπτυξη και διάδοση των ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελούν σημαντικό σημείο αναφοράς πολλών εθνικών και διεθνών πολιτικών εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού. Οι εργαζόμενοι χρειάζονται όλο και περισσότερο εξειδικευμένες γνώσεις, γεγονός που αυξάνει τις ευκαιρίες για ενημέρωση, επικοινωνία και διάλογο (ΟΟΣΑ, 2015· Zinnbauer, 2007). Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι 3,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, μόνο το 7% των νοικοκυριών στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες έχουν πρόσβαση σε αυτό (International Telecommunication Union, 2015).

Συνεχίζοντας, η 4^η Βιομηχανική επανάσταση έρχεται να πατήσει πάνω στις τεχνολογικές και ψηφιακές εξελίξεις της 3^{ης} φάσης και να προκαλέσει ραγδαίες αλλαγές στα παραγωγικά συστήματα, τη διοίκηση, τη διαχείριση και τη διακυβέρνηση.

Δισεκατομμύρια ανθρώπων συνδέονται μεταξύ τους με τα κινητά τηλέφωνα, οι δυνατότητες των οποίων θα είναι ασύλληπτες: πρωτοφανής ισχύς επεξεργασίας, χωρητικότητα αποθήκευσης, πρόσβαση στη γνώση.

Η ρομποτική, το διαδίκτυο, τα αυτόνομα οχήματα, η τεχνητή νοημοσύνη, η τρισδιάστατη εκτύπωση, η βιοτεχνολογία, η αποθήκευση ενέργειας, η ναυοτεχνολογία επιφέρουν τεράστιες δυνατότητες. Επιπλέον, θα μειωθούν τα έξοδα μεταφοράς και επικοινωνίας, θα αναπτυχθούν νέα οικοσυστήματα, όπως τα περιβαλλοντικά πληροφοριακά συστήματα. Οι αλλαγές αυτές θεωρείται ότι θα επηρεάσουν σημαντικά τις επιχειρήσεις, τις κυβερνήσεις και τους ανθρώπους.

Συγκεκριμένα, και σύμφωνα με τον Klaus Schwab (2015), Ιδρυτή και Διευθύνοντα Πρόεδρο του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, θα δημιουργηθούν νέοι τρόποι ικανοποίησης εξυπηρέτησης των αναγκών των πελατών, οι οποίες βρίσκονται και στο επίκεντρο της οικονομίας. Παγκόσμιες πλατφόρμες δεδομένων θα προσφέρουν πολλαπλές ευκαιρίες για έρευνα και ανάπτυξη, για το εμπόριο και την αγορά.

Επιπλέον, σημαντικές αλλαγές θα επέλθουν καθώς η αυξανόμενη διαφάνεια, η εμπλοκή των καταναλωτών και τα νέα πρότυπα καταναλωτικής συμπεριφοράς υποχρεώνουν τις εταιρείες να προσαρμόζουν τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουν, εμπορεύονται και παραδίδουν προϊόντα και υπηρεσίες.

Όσον αφορά στη διακυβέρνηση, οι πολίτες θα έχουν την ευκαιρία να συνεργάζονται πιο άμεσα με τις δημόσιες αρχές, καθώς θα εκφράζουν τις απόψεις τους, θα συντονίζουν τις προσπάθειές τους και θα εποπτεύουν τις κυβερνήσεις με αποτέλεσμα η κεντρική πολιτική εξουσία να αποκεντρώνεται.

Η επιβίωση των κυβερνήσεων και των αρχών όλων των επιπέδων, θα εξαρτηθεί από τα επίπεδα διαφάνειας και αποτελεσματικότητας που παρουσιάζουν.

Τέλος, όσον αφορά στον αντίκτυπο στους ανθρώπους, θεωρείται ότι η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση θα αλλάξει όχι μόνο αυτό που κάνουμε αλλά και ποιοι είμαστε.

Θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές ως προς την ταυτότητα, την ιδιωτική ζωή, την ιδιοκτησία, τις ώρες εργασίας, τον ελεύθερο χρόνο, τις σχέσεις, τις δεξιότητες, τα καταναλωτικά πρότυπα, τις αξίες, τις πεποιθήσεις, την ηθική (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2016). Επομένως εγείρεται το ζήτημα της διαχείρισης όλων αυτών των αλλαγών.

Μπορούμε να διαχειριστούμε τις τεχνολογικές αλλαγές και, αν ναι, πώς;

Ο Jack Ma υποστηρίζει ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι βιομηχανικές επαναστάσεις επιφέρουν οπωσδήποτε σημαντικά οφέλη, όπως νέες θέσεις εργασίας, νέες επαγγελματικές σταδιοδρομίες και επιτυχία αλλά ταυτόχρονα και σοβαρά προβλήματα. Ας φέρουμε στον νου μας ότι τόσο η Πρώτη όσο και η Δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση ακολουθήθηκαν από τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. *«Η επιστημονική γνώση δημιουργεί ευκαιρίες και λύσεις, ενώ ταυτόχρονα τροφοδοτεί τα διαταραγμένα κύματα αλλαγής σε κάθε τομέα. Η άνευ προηγουμένου καινοτομία στην επιστήμη και την τεχνολογία ... εγείρει θεμελιώδη ερωτήματα σχετικά με το τι είναι ανθρώπινο»* (ΟΟΣΑ, 2018: 3).

Αυτές οι αλλαγές είναι αναπόφευκτα γρήγορες και συχνά ανεξέλεγκτες όχι μόνο για την πλειονότητα των ανθρώπων αλλά και για τις κυβερνήσεις. Δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για τη σωστή διαχείρισή τους, αλλά μπορούμε, βάσει των υφιστάμενων θεωρητικών και ερευνητικών δεδομένων, να μαντέψουμε τις ενέργειες στις οποίες μπορούμε να προβούμε.

Σε επίπεδο διακυβέρνησης, ήδη τα επίσημα κείμενα των διεθνών οργανισμών επισημαίνουν την ανάγκη καθολικών, συλλογικών, περιεκτικών και διαφανών κυβερνητικών πολισιών ικανών να οικοδομήσουν εμπιστοσύνη και να υιοθετήσουν την πρόοδο.

Υπάρχει επίσης ανάγκη για έναν παγκόσμιο χώρο όπου οι διεθνείς οργανισμοί, οι τεχνολογικές εταιρείες, οι αρχές, ο ακαδημαϊκός κόσμος και η κοινωνία των πολιτών θα μπορούν να συνδεθούν ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη όλων των ανθρώπων. Ωστόσο, ενώ ο οικουμενισμός είναι η αρχή της προσέγγισης της ανθρώπινης ανάπτυξης, συχνά δεν αρκεί.

Είναι απαραίτητο να μεταφρασθεί στην πράξη εντοπίζοντας και καταργώντας τα εμπόδια που αποκλείουν ορισμένες ομάδες. Εκτός αυτού, παρόλο που η ανθρώπινη ανάπτυξη επιτυγχάνεται, αυτό δεν σημαίνει ότι διατηρείται.

Η πρόοδος μπορεί να επιβραδυνθεί ή και να αντιστραφεί. Επιπλέον, για να προωθηθεί η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, οι πολιτικές πρέπει να είναι περιεκτικές και να διαμορφώνουν μια αναπτυξιακή στρατηγική υπό την καθοδήγηση της απασχόλησης, εστιάζοντας στη δημιουργία ικανοποιητικών ευκαιριών απασχόλησης σε τομείς όπου ζουν και εργάζονται πρωτίστως ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (ΟΗΕ, 2016).

Όσον αφορά στους ανθρώπους, θα είναι σε θέση να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν αυτές τις αλλαγές σε μεγάλο βαθμό όταν αισθάνονται ασφαλείς και σίγουροι για την αναγκαιότητα αυτής της αλλαγής.

Υπό αυτές τις ιδιαίτερες συνθήκες, οι διάφορες επαγγελματικές ομάδες πρέπει να επαναπροσδιορίσουν το επαγγελματικό τους προφίλ και να το ενισχύσουν με δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να ανταποκριθούν στις ψυχικές, σωματικές και συναισθηματικές απαιτήσεις της νέας αγοράς εργασίας.

Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων στις δεξιότητες θα απαιτήσει σημαντικές πολιτικές προσπάθειες και συστηματικές μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου κεφαλαίου τόσο από δημόσιες όσο και από ιδιωτικές πηγές (Παναγιωτόπουλος & Καρανικόλα, 2017).

Η εκπαίδευση δύναται να συμβάλει σημαντικά στην αύξηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας ενός οργανισμού και να έχει θετικό αντίκτυπο στη δημιουργία ενός υγιούς εργασιακού περιβάλλοντος, αυξάνοντας κυρίως την αφοσίωση των εργαζομένων (Bartlett, 2001· Schwepker, 2001).

Επιπλέον, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2018: 3-4), «Η εκπαίδευση μπορεί να κάνει τη διαφορά αν οι άνθρωποι αγκαλιάζουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ή αν τις νικούν». Αυτό θα επιτευχθεί όταν δεν έχει απλά ως στόχο την προετοιμασία των νέων για τον κόσμο της εργασίας, αλλά όταν τους εξοπλίζει με τις δεξιότητες που χρειάζονται για να γίνουν ενεργοί, υπεύθυνοι και αφοσιωμένοι πολίτες. Προς αυτή την κατεύθυνση, το πλαίσιο μάθησης του

ΟΟΣΑ 2030 (2018) έχει αναπτύξει μια πυξίδα η οποία βασίζεται σε ένα σύμπλεγμα διαφορετικών ειδών γνώσης (γνωστική, μεταγνωστική, κοινωνική, συναισθηματική, σωματική και πρακτική) και των στάσεων (προσωπική, τοπική, κοινωνική, παγκόσμια).

Επιπρόσθετα, και αναφορικά με τις δεξιότητες που πρέπει να διαθέτει ο πολίτης του 21ου αιώνα, σε πρώτο επίπεδο, υπάρχουν οι βασικές δεξιότητες όπως η αριθμητική, η παιδεία και οι βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Η έρευνα δείχνει τα σημαντικά οφέλη αυτών των δεξιοτήτων στη ζωή των ενηλίκων, των οικογενειών τους και των κοινοτήτων τους, καθώς διασφαλίζονται καλύτερες κοινωνικοοικονομικές ευκαιρίες και ευκαιρίες απασχόλησης (Ινστιτούτο Δια Βίου Μάθησης της UNESCO, 2013· Vorhaus et al., 2011).

Σε δεύτερο επίπεδο, υπάρχουν οι υψηλότερες, πιο σύνθετες δεξιότητες. Δεξιότητες που ανοίγουν τον δρόμο στην προσωπική ολοκλήρωση, ανάπτυξη και ευημερία, στην κοινωνική ένταξη και ενεργό συμμετοχή στα κοινά και στην απασχόληση. Η επιστήμη και οι ξένες γλώσσες αναφέρονται ως μερικές από αυτές τις δεξιότητες. Οι εγκάρσιες δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρηματικότητας, της κριτικής σκέψης, της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων, της μάθησης, της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης, της καινοτομίας και της δημιουργικότητας είναι μια άλλη σημαντική κατηγορία δεξιοτήτων. Η δόμηση αυτών των δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη και ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και της προσωπικής απόδοσης (Schuller et al., 2006).

Ομοίως, ο Fullan (2016) αναφέρεται στην εκμάθηση δεξιοτήτων που περιλαμβάνουν τα έξι στοιχεία: χαρακτήρα, συνεργασία, ιθαγένεια, επικοινωνία, κριτική σκέψη, και δημιουργικότητα. Επιπλέον, υπάρχει μεγάλη ζήτηση για ψηφιακές δεξιότητες, καθώς βρίσκονται σε έλλειψη σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

Συγκεκριμένα, το 20% των Ευρωπαίων δε διαθέτουν καθόλου ψηφιακές δεξιότητες, ενώ σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού της ΕΕ δεν διαθέτει βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Ο αριθμός των κενών θέσεων για επαγγελματίες ΤΠΕ αναμένεται να διπλασιαστεί σε 756.000 μέχρι το 2020. Αυτές οι δεξιότητες έχουν μεγάλη σημασία, καθώς αυξάνουν τις ευκαιρίες για ενημέρωση, επικοινωνία και διάλογο (ΟΟΣΑ, 2015· Zinnbauer, 2007).

Επομένως, η ανάπτυξη κατάλληλων πολιτικών, η επαρκής μάθηση και κατάρτιση και η παροχή των κατάλληλων δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλει στη διαχείριση της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης και των επιπτώσεών της. Συχνά υποστηρίζεται ότι ο σημερινός κόσμος είναι ένα πολύπλοκο οικοσύστημα διασυνδέσεων. Προκειμένου να προσδιοριστούν οι μακροπρόθεσμες ευκαιρίες και οι απειλές που απαιτούν αποτελεσματικές πολιτικές απαντήσεις, οι ηγέτες χρειάζονται μια ολιστική αντίληψη για τα ζητήματα που αναφέρονται στο πλαίσιο των παγκόσμιων αλλαγών (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2016).

Επιλογικά

Οι αλλαγές στη ζωή μας είναι αναπόφευκτες και συχνά καθολικές και παγκόσμιες. Αναφορικά με την 4^η βιομηχανική επανάσταση, βρισκόμαστε στο στάδιο της εισαγωγής αυτής της αλλαγής. Στάδιο όπου υπάρχει ανάγκη απελευθέρωσης από το παρελθόν και ανάλυσης της ανάγκης για αλλαγή. Ιδιαίτερη σημασία θα έχει η εφαρμογή κατάλληλων περιφερειακών, εθνικών και διεθνών πολιτικών, καθώς και η ανάπτυξη κατάλληλων δομών υποστήριξης με κύριο στόχο την επικοινωνία, την ενημέρωση και την ανάπτυξη του διαλόγου σχετικά με τις νέες τάσεις και εξελίξεις.

Η εσωτερική ευρεία αποδοχή των εξελίξεων αλλά και προσπάθεια ευθυγράμμισης με το νέο πλαίσιο, το οποίο γίνεται όλο και πιο περίπλοκο και συχνά απειλητικό.

Όλοι μας καλούμαστε να αναπτύξουμε και να επαναπροσδιορίσουμε τις ικανότητες και τη νοοτροπία μας ώστε να διασφαλίσουμε και να διατηρήσουμε βασικά δικαιώματα, όπως αυτά της απασχόλησης και της απασχολησιμότητας.

Η εκπαίδευση, η επιμόρφωση και η κατάρτιση καλούνται να διαδραματίσουν καίριο ρόλο στην εξεύρεση, απόκτηση και διατήρηση της εργασίας. Οι σωστές και κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες θα ενισχύσουν το εργασιακό προφίλ των εργαζομένων ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις νέες προκλήσεις της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης.

Και, όπως χαρακτηριστικά τονίζεται σε πληθώρα επίσημων κειμένων των ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών, η συμβολή των πολιτικών προς αυτή την κατεύθυνση είναι ιδιαίτερη.

Πολιτικές, βασικές διαστάσεις των οποίων αποτελούν η συνοχή, η συμπληρωματικότητα, η συνέργεια σε πολλαπλά επίπεδα και πεδία, η συμπερίληψη αλλά και η οικουμενικότητα. Η διάσταση της συνέργειας και της συνοχής είναι βασικό ζητούμενο του συγκεκριμένου συνεδρίου, καθώς προτάσσονται διαφορετικοί χώροι και υποδομές (τουρισμός, κυκλική οικονομία, εκπαίδευση, που περισσότερο από ποτέ χρειάζεται να συνεργαστούν και να συμπλεύσουν υπό το πρίσμα του στρατηγικού στόχου για βιώσιμη ανάπτυξη.